Kwartaalschrift 2012/4
v.u. Onzen Heertje, erfgoedvereniging vzw.
Doornstraat 11A, 8970 POPERINGE.

Ter gelgenheid van de erfgoeddag.

Heilige Helden

Zowel het begrip *heilige* als *held* verdienen verdere uitleg. Het gebeurt niet vaak dat men iemand het compliment *Je bent een heilige* geeft. Dit komt niet meer voor in onze geseculariseerde maatschappij. maar ook in theologische kringen zal men deze pluim steeds vaker achterwege laten. Ook in Katholieke termen is *heilige* een door tijd en stroming beladen begrip. *Helden* zijn dan weer de prestatievolle grensoverschrijdende bewoners van onze planeet.

Maar ook hier moeten we voorzichtig zijn. Bij een held kunnen we ons een *gekleurd* beeld voor de geest halen. Veelal zijn deze beelden bijgewerkt door gevoeligheden van tijd en entourage.

Heilige

Definitie

De heilige munt uit in deugden.

Sanctus – een heilig iemand – krijgt die kwalificatie omdat hij uitmunt in de eigenschappen die het heilig boek van de betreffende religie voorhoudt. In christelijke denominaties refereren die eigenschappen naar de persoon van Christus. Wie *in Christus is* = heilig[1]. Deze beschrijving benadert het dichtst de algemene religieuze betekenis.
We zijn in het Katholiek standpunt wat te schatplichtig aan de oude filosofen.

In navolging van de karakteristiek van de Allerhoogste (heilig) worden ook mensen die Zijn Volk dienen *heilig* genoemd. Hun levenshouding moest worden getekend door de deugden. Goddelijke deugden zijn: *geloof, hoop en liefde*. De kardinale deugden erfden we van Plato's Politea. Door de Latijnse filosofen overgenomen en in het christendom ingekapseld: *Prudentia* (Voorzichtigheid - verstandigheid -wijsheid) - *Iustitia* (Rechtvaardigheid - rechtschapenheid), - *Fortitudo* (Moed-sterkte), - *Temperantia* (Gematigdheid - matigheid - zelfbeheersing)

[1] God = heilig: 2 Kon. 19: 22; Marc. 1: 24; Hand. 3: 14: 1 Joh. 2: 20. // ongenaakbaar. Ook engelen zijn heilig: Deut. 33: 3; Ps. 34:10; 89, Dan. 4: 13; 8:13.6 enz. en in dienst van Gods Volk.

Afgeleid heeft men het over: *De gemeenschap der heiligen* d.i. een uitdrukking uit de Apostolische Geloofsbelijdenis (*communio sanctorum*). Volgens de Rooms-katholieke Kerkleer zijn die heiligen: deelgenoten aan alle offers, openbare diensten, goede werken en gebeden, die in de Heilige Kerk geschieden[2]; de opvatting van den *Heidelbergse Catechismus*[3] is enigszins gelijklopend met dien verstande dat de heilige deelgenoot is aan Christus[4].

.

Godvruchtig, godgewijd leven; vroom

De reformatie heeft de genadeleer sterk doorgelicht.

Heiligheid in R.K.-zin is volgens hen te sterk beladen met het idee dat de mens zijn eigen hemel verdient door zijn inspanningen.
De toepassing van bijzondere godsdienstige plichten of een strengen leefregel werd de maatstaf van heiligheid. De

---

[2] *Mechelse Catechismus.* 13: 1.
[3] *Heidelbergse Catechismus* (Vraag en Antwoord 55) *Eerstelijk, dat de gelovigen, allen en een iegelijk,* ***als lidmaten aan den Heere Christus*** *en al zijn schatten en gaven gemeenschap hebben. Tenandere, dat elk zich moet schuldig weten, zijn gaven ten nutte en ter zaligheid der andere lidmaten gewilliglijk en met vreugde aan te wenden.*
[4] Het Lichaam van Christus = de Kerk.

geschiedenis van de vroomheid werd aldus een boeiend en gevarieerd verhaal.
Heiligenverhalen worden doorspekt met typische hoogstandjes om de deugden van de *sinten*[5] te onderlijnen.
Of ze vasten tot ze graatmager cf. Pastoor van Ars zijn of ze kruipen in de grond om niet toe te geven aan de zinnelijkheid cf. verder de drie maagden van Mesen.

Heilig en heilig is twee

De *schijn*heiligheid is enerzijds oorzaak van de devaluatie van het begrip en heeft anderzijds de roep naar authenticiteit vergroot.

De reformatie herijkte het begrip door de nadruk te leggen op het aspect gratuïteit. Heiligheid is *genade*.

Heiligverklaring

In **de Roomsch-Katholieke Kerk** bestaat de heiligverklaring en op grond daarvan wordt de heilige vereerd en om voorspraak bij God en Christus aangeroepen.
De *canonisatie* of *de verheffing tot de altaren* is een geleidelijk juridisch proces.
De kerk begeleid de kandidaat via postulerende instanties door de onderscheiden graden: *dienaar Gods*, *gelukzalige* en *heilige.*
Aanvankelijk was dit een hoog democratisch proces.

[5] Sint = groot. // Sintvloed -> Zondvloed, grote vloed.

Er resten wel zeer legendarisch[6] en vaak stereotype[7] verhalen. Maar de heiligverklaring steunde toen nog op de *vox populi*: de roep van het volk.

[6] Legendarisch = legenden en toepassingen die uit details afgeleid worden of die details moeten verklaren. De Cornelius wordt aangeroepen voor de bescherming van het hoornvee. Cornu = hoorn.

[7] Vaak komen dezelfde verhalen terug bij andere heiligen. Het oorspronkelijkste fenomeen is de verwijzing naar wonderen die ook bij Christus voorkwamen zo geneest de Heilige Cornelius ook . *"Toen Cornelius door de soldaten naar de poorten van Rome werd geleid, kwam hij langs het huis van een legercommandant van wie de vrouw Sallustia al vijf jaar verlamd te bed lag. Zodra Sallustia hem zag vroeg ze hem een goed woordje voor haar te doen bij zijn God. Cornelius bad vurig tot God en zijn gebed werd verhoord en Sallustia was genezen en kon weer lopen.*

Geleidelijk namen bisschoppen en later het Vaticaan de erkenning van heiligen over. Dit proces is regulier vanaf de tiende eeuw, toen paus Johannes XV een begin maakte met 'centrale' heiligverklaringen.

In 1983 veranderde paus Johannes Paulus II veel aan het proces voor de heiligverklaring. Het proces kan beginnen na iemands dood. Vaak wordt dit proces na vele jaren na hun dood gestart[8]. De lokale bisschop onderzoekt leven en werken van de 'kandidaat-heilige' – aanvankelijk 'dienaar Gods genoemd', zij/hij is dan eerbiedwaardige[9]. Zijn *stichtelijk* levensverhaal wordt samengesteld en getoetst.. Daarna evalueert een groep van theologen en kardinalen van het Vaticaan de bevindingen van de bisschop. Als zij e.e.a. goedkeuren, kan de paus verklaren dat de kandidaat *plaatselijk* kan worden vereerd. Die verering of de roep om specifieke tussenkomst bv. Tandpijn bij de H. Appolonia is niet altijd zo duidelijk historisch na te sporen omdat men te ver in de geschiedenis moet terugkeren....

[8] Recent werd de gewoonte doorbroken in verband met het proces van zaligverklaring van Paus Johannes Paulus II.
[9] *Vénérable* – mag vereerd worden d.i. slechts plaatselijk (bisdom of binnen een congregatie) – *zalig* of *bienheureux.*

Zaligverklaring

De volgende stap is de weg naar de *zaligverklaring*. Daar is een wonder[10] voor nodig als bewijs dat de overledene in de hemel is en voor ons bemiddelt. Opnieuw zal dit worden onderzocht, waarna de paus als goedkeuring de persoon zaligverklaard.

Heilig

Als daarna nog een (of meerdere) wonderen erkend worden of zich voordoen, kan de paus de zalige heilig verklaren. De titel 'heilige' zegt ons dat de overledene een geheiligd leven leidde, nu in de hemel is en vereerd[11] wordt door de gehele wereldkerk. De canonisatie 'maakt' geen mens tot heilige, het erkent datgene *dat God al heeft gedaan*.

Sola fide

Protestanten zijn overtuigd dat alleen *op basis van hun geloof* in Christus de mens door God gerechtvaardigd wordt. Christus heeft aan het kruis voor al onze zonden betaald. Katholieken geloven daarentegen dat de rechtschapenheid van Christus weliswaar uit *genade door geloof*[12] aan de gelovige wordt aangereikt, maar dat dit op zichzelf niet voldoende is om de

[10] Dit is op de achtergrond de erkenning dat heiligheid van God komt en niet kan vanuit louter persoonlijke inspanning.
[11] Vereerd = er wordt een misformulier gemaakt om zijn feestdag te vieren, er mogen beelden van worden gemaakt, relieken van bedeeld. Die reliek wordt aangeboden om gekust te worden bij de offergang of wordt ingewerkt in het voetstuk van de heilige. Dit kon bv. in een in het beeld van de Heilige Appolonia (cf. oog onderaan). Er worden litanieën, smeekgebeden van geschreven..
[12] Efeziërs 2: 8-10.

gelovige te rechtvaardigen. De gelovige moet de rechtvaardigheid van Christus die hem is toegekend nog *aanvullen* met verdienstelijke werken[13].

Heiligenbeelden

Daarom zal je in de protestantse of Bijbelvaste gemeenschappen geen heiligenbeelden vinden.

Ook de Moeder van Christus is noch min noch meer de *begenadigde*. Haar magnificat staat bol van heldendaden maar de eerste zin is de dankbaarheid ***omdat de Heer in haar grote daden heeft gedaan***.
Die grenservaring bevraagt ons als we nadenken over de heiligen.

Martelaren

De eerste christelijk vereerde heiligen waren de martelaren. Ze waren letterlijk *tot de altaren (verheven)*. Hun relieken werden in de altaarstenen van de catacomben begraven gedurende de christenvervolging. Dit gebruik ligt aan de basis van de relieken die nu nog altijd in een altaarsteen ingebracht worden in de Katholieke kerken.
Ook de protestanten hebben hun martelaren. In de troebele tijden werd er wederzijds geëlimineerd. Een spijtige onenigheid die geenszins kan worden verzoend met evangelisch leven. Die

[13] Bemerk de subtiele zin uit de Heidelbergse catechismus, zie voetnoot xyz.

vrouwen en mannen Gods horen tot de gemeenschap der heiligen, maar op grond van *ontvangen genade* zijn ze niet vereerd.
Het woord martelaar is trouwens ethymologisch afgeleid van het Griekse woord *getuigen* μαρτυρειν.

Voorlopig besluit

Heiligen roepen het beeld op van *heelheid.* Als er een Schepper is en als die Schepper ons aanzet om *Sinten – groot te zijn* **in navolging van** zijn Grote scheppende en bevrijdende Liefde/**uit kracht van** Zijn Zoon dan gaat het bij de heilige niet om iemand waar men kan bij gaan *shoppen*, een *star* of een *ambassadeur,* een *lange arm.* Dat hebben we er spijtig genoeg in de periferie wel wat teveel in gezien. We begrijpen niet wie God is als we magisch met Hem omgaan. Ons geloof is *oerwoud* geloof als we *relieken* als *amuletten* gebruiken. Heiligen zijn geen *tovenaars*. Heilig zijn = *in Christus zijn* schreven we in de inleiding. Zoals Johannes het zegt hoe meer *Christus groter wordt in iemand, hoe heiliger hij wordt*[14]*.*
We zijn hierin niet altijd even consequent.

Een schapulier – wordt vaker – voorgesteld als een *pantser.* We verwijzen naar de legende waar Onze Lieve vrouw het schapulier overhandigd. De *scapula* zijn het schouderkleed van het habijt van de monnik. Door dit deel, *pars pro totum*,

[14] Joh. 3:30;

te dragen deelt de mens in de *genade* van deze kloostergemeenschap (cf. definitie van heilig supra). Omdat de R.K.-leer Maria, als *medemiddelares* ziet[15].

We zien dat het Franciscaanse schapulier verwijst naar de *zegen* van Jahwe. Dat is een *andere* aanpak.

De Heer zegen en beware U[16] – Hij toone U Zijn aanschijn en ontferme zich uwer – Hij wende zich tot U en schenke U den vrede – Broeder Leo – de Heer zegene U. d.i. de zegen van Aaron, via Mozes, door God gegeven.

Held

Stadshelden als Jan Breydel en Pieter De Coninck te Brugge en Manten en Calle te Kortrijk verkregen roem en een standbeeld door de grootheid van de stad. Ook al trad Jeroom Labaere in Poperinge kordaat op als pleitbezorger voor het platte land hij kreeg nooit zo'n standbeeld. Hij hield nochtans even succesvol

[15] Het is een Bijbelse vloek volgens de contrareformatoren. Onze enige Middelaar is Christus: "Want er is één God. Er is ook één Middelaar tussen God en mensen, de mens Christus Jezus." 1 Tomteüs 2:5.
[16] Numeri 6:24.

de dubbele *ommestelling*[17] tegen die ze in *den buiten* waar hij hoofdman was moesten betalen. Kortom ook wat *helden* betreft kan men spreken van: *er zijn helden* en *helden*.

Het mechanisme

Niet alleen de perceptie van de omgeving of van de streekgenoten, niet alleen de *wetenschappers* of de *vertellers* hebben hun invloed op de *held*-verklaring.
Ook de cultuur en de media hebben hun eigen creaties opgebracht en creeëren nog *helden* en of *stars.*
De consumptie modelleert *trendy* hebbedingetjes. De mode bepaalt de kledij van DE man of DE vrouw.
De tijd heeft koningen en prinsen, vorsten en profeten te boek gesteld. Ze moesten de pedagogie dienen. Ze appeleerden tot *vaderlandsliefde* of *piëteit*. Sprookjes hadden hun *zedeles.* Elke tijd fatsoeneerde zijn eigen *heldenverhalen.*

Helden waren hefbomen. Ze konden zo ontsporen in *tyrannie* en *dwanglandij.* Ze brachten de kruistochten en de bos- en watergeuzen. Maar op andere plaatsen ontpopten Mother Teresa en Martin Luther King.
De vaderloze maatschappij roept om een sterke leider. En toch ontroert dan weer de inzet van dokters zonder grenzen en de zachte kracht van figuren als Phil Bosmans en de Bond zonder Naam. Helden heb je in een eindeloos variabel gamma.

[17] De ommestelling was een personenbelasting, die soms meerdere malen per jaar werd geïnd.

Uitmuntend

Toch kunnen we er niet onder uit. Een held is iemand speciaal. Een held is uitmuntend. Een held springt in het oog. M.a.w. een held wordt opgemerkt met of zonder manipulatie. Hier dient aan toegevoegd dat als die manipulatie niet erkend wordt dan is het niet omdat die er niet is.

Als men *Jan-met-de pet* vervangt door *Henk en Ingrid* zoals men dat recent in Nederland inburgerde dan zit daar de *gendergevoeligheid* achter.

Wanneer de begrippen gecombineerd worden naar *heilige helden* zijn er nog meer vereisten en bedenkingen. Volgens de katholieke kerk moet er voor een heiligverklaring daarom precies een wonder aan te pas komen. Wat *heilige helden* tekent is dat ze én qua de doctrine én qua het narratieve duiding kunnen gebruiken.

In de traditie van de heiligen verhalen is de *glibberige* piste van het wonder so wieso aanwezig. Dat maakt het plaatje compleet. Zo is van de

bomen het bos niet meer te zien.

Heilige helden

Enkele voorbeelden ter illustratie

Sterke voorbeelden

We starten met een voorbeeld zonder sporen in Poperinge: de drie maagden te Mesen[18]. We nemen het voorbeeld omdat het bijzonder goed illustreert hoever alle genoemde ingrediënten het uiteindelijk verhaal vorm geven. De meisjes kruipen uit zedigheid in de grond (> zedeles) (> tussenkomst uit/van God/Maria) en komen levend weer tevoorschijn (> uitmuntend/wonder), genezen verrichten op hun beurt wonderen (> positieve heldendaden) en hun verhaal verklaart (> etiologische en locale verankeringen) de geschiedenis én van de abdij , én van de stad (> stichtings-verhalen) én van *de grote Keer* (> folkloristische duidingen).

Een heidense cultus

[18] Toch wat moeten zoeken om de vindplaats van de oudste verhalen te achterhalen. *Annales de la société d'émulation pour l'histoire et les antiiquités*

De cultus aan de Drie Maagden komt ook voor in Frans Vlaanderen (Kaaster). Het fenomeen is moeilijk precies te dateren maar gaat terug tot ver voor onze tijdrekening. Het is verbonden aan een oeroude Indo Europese matronen cultus die men in bijna alle Europese religies aantreft, en ouder dan het kamp van de Romeinen dat aan het dorp zijn naam zou hebben gegeven.
Bij de Germanen heten deze Drie Maagden de Drie Nornen[19]. De wijze maagden voorspelden de toekomst en bepaalden het lot van elke sterveling.

Gechristianiseerd

We nemen dit verhaal om te illustreren hoe heiligenverhalen vaak meerdere programma's dienen.
De aandachtige lezer zal er de heldhaftige deugd, het berouw en de standvastigheid, de verering van Onze Lieve Vrouw, de geschiedenis van de abdij, de godsvrucht van Adela[20] in herkennen.

Uit Heilige huisjes, Paul Koeck, blz. 88-92.

---

de la Flandre Occidentale, Bruges 1840, vol. 2 blz. 272. Waar in een Frans artikel terug te vinden is wat er in de Nederlandse tekst staat uit het boek van Paul Koeck.

[19] En van de Kelten weten wij dat ze veelvuldig drie matronen of gezusters eerden. Volgens de oude mythologische verhalen woonden deze Drie Gezusters in bronnen of rivieren, of nog onder de aarde.

[20] De zalige Adela van Mesen, geschiedkundig bekend als Adela van Frankrijk, (11de eeuw) was een dochter van koning Robert II van Frankrijk en vanConstance Taillefer d'Arles. Ze trouwde na diens overlijden van Richard III, gaar eerste man, met graaf Boudewijn V van Vlaanderen. Ze was onder meer betrokken bij de stichting van de kapittels van,Lille(1050) en Harelbeke (1064) en de abdijen van Mesen(1057) en Ename (1063).

Om dit Maria-hoofdstuk te besluiten, keren we terug naar Mesen en het oudste Onze-Lieve-Vrouweverhaal uit deze Vlaamse gewesten. De plaatselijke ommegang, 'de grote keer van Mesen' is trouwens een van de eerste processies waarover een geschreven document voorhanden is. Het begint allemaal in 1057 toen Mesen nog niet Mesen maar ***Mistich*** *werd genoemd. Toen woonde in het naburige Wervik een herder, Heze. Zijn vrouw heette Ida en samen hadden ze drie frisse dochters. Hun schoonheid werd nog maar alleen door hun deugdzaamheid overtroffen. Helwighis, Jutta en Ghiselinde[21] vertrokken elke morgen zeer vroeg naar de weiden rond Mistich om daar de kudde van hun vader te hoeden. In die tijd was het daar nog bij zonder eenzaam, zodat ze er meestal geen levende ziel ontmoetten. Maar op een dag kwamen daar drie boswachters voorbij, drie nogal heetgebakerde jongelingen. De nabestaanden hebben geen bezwaar tegen het vermelden van hun namen en je mag dus weten dat het om Jan Destaepele, Odo van Langemerck en Jan Demotte ging. Ze hadden de drie meisjes daar reeds eerder ontmoet en of en toen zelfs eens een stoeipartijtje voorgesteld, maar daar gingen de frisse meiden niet op in. Doorgaans bleef het daarna bij wat lachen en wat plagen, maar ditmaal was*

[21] Heiligenverhalen staan vaker dicht bij de bevolking. In dit verhaal zien we hoe de figuren zo lokaal in de omgeving passen. Het ondersteunt in het bijzonder de geloofwaardigheid.

het zomer, de jongelingen verloren hun geduld en dreigden geweld te gebruiken als niet aan hun dringende behoefte werd voldaan. Ze zwaaiden met hun zwaarden om te bewijzen dat de lust hen werkelijk tot aan de lippen kwam.
De drie meisjes waren vastbesloten hun zuiverheid te bewaren, ze vroegen dus of ze voor hun definitief vertrek nog een gebed tot OnzeLieve-Vrouw van Mistich mochten richten. Daar hadden de drie boswachters geen bezwaar tegen, ze konden nog wel een paar minuutjes wachten.
De drie herderinnetjes knielden naast elkaar in het gras en smeekten de Maagd te mogen sterven zonder hun maagdelijkheid prijs te geven. De Maagd besloot gevolg te geven aan hun verzoek, maar eigenaardig genoeg deed ze dat niet door bijvoorbeeld de drie onstuimige kerels in de grond te laten zinken, neen, ze reserveerde dat wonder voor de drie meisjes. Langzaam sloot de grond zich boven hun deemoedig gebogen hoofden. De drie boswachters waren sterk onder de indruk, dat spreekt vanzelf, en ze durfden ook met niemand over deze gebeurtenis spreken. Ze namen deel aan de zoektochten die door het hele dorp werden georganiseerd en ze werden ook regelmatig geconfronteerd met de wanhoop van de ouders. Dat knaagde in niet geringe mate aan hun geweten. Maar er was nog meer nodig om hen de bek open te breken. En dat kwam!
We leven op dat ogenblik onder de regering van Boudewijn V, de zevende graaf van Vlaanderen, gehuwd met Adele. Op een zekere dag in 1058 werd hun chef-kok, Landricus, ernstig ziek. Hij leed verschrikkelijke pijnen en geen enkele dokter bleek in staat tot een juiste diagnose te komen. Het was duidelijk dat alleen Onze-Lieve-Vrouw hem kon helpen en hij smeekte dan ook vurig om haar hulp. Op het eerste gezicht bleek dat niet veel op te leveren, behalve dit: wanneer de pijnen wat wegtrokken en hij even de slaap kon vatten, voelde hij zich als door

geluidloos zwevende engelen naar een golvend groene weide gebracht worden en een zachte stem fluisterde daarbij altijd de naam Mistich, een dorpje dat ergens tussen Ieper en de Leie lag. Landricus was ervan overtuigd dat het om een vingerwijzijg van de Moeder Gods ging. Hij liet zich door knechten in een draagstoel hijsen en naar Mistich brengen. Bij dat dorpje herkende hij onmiddellijk de plaats die hij in zijn visioenen had gezien. Hij liet zich door de knechten in het gras leggen en op slag verdwenen al zijn pijnen. Hij viel in een diepe slaap en toen hij enkele uren later ontwaakte, bleek hij zo gezond als een visje.

Op dat ogenblik was er natuurlijk geen twijfel meer mogelijk: die plaats was heilig. En het liet ook niet de minste twijfel dat Onze-LieveVrouw in het spel was, want hij had zijn gebeden altijd tot haar gericht. Hij besloot slechts naar Frankrijk terug te keren nadat hij het raadsel van deze plaats ontsluierd had. Hij stuurde zijn knechten naar Mistich en de omliggende dorpen om informatie in te winnen.

Op dat ogenblik doken de drie boswachters op. De wroeging knaagde steeds harder en ze werden voortdurend terug naar de plaats van hun wandaad gezogen. Vanuit de struiken hadden ze min of meer het verloop van het wonder kunnen volgen. Landricus wenkte hen en begon vragen te stellen. Hij wilde weten wat er precies was gebeurd op de plaats waar hij in zijn gezegende slaap was gevallen. De boswachters grepen die kans aan om hun hart te luchten. Ze hoopten na hun bekentenis opnieuw rust te vinden. Ze smeekten Landricus hun geheim voor zich te houden en ze pakten toen uit met de geschiedenis van de drie maagden. Over de drie vrouwen die ze om hun schoonheid zo begeerd hadden, maar die voor hun ontstelde ogen biddend in de grond zonken.

Meer hoefde Landricus niet te weten. Hij liet zijn knechten een zware steen op de plaats rollen om ze later zeer precies terug te kunnen vinden en vatte daarna de terugreis aan. Hij vertelde zijn meesteres, gravin Adele, wat hij na zijn miraculeuze genezing van de boswachters had vernomen.
Nu was die gravin ook niet van haar eerste rozenkrans gestorven en ze liet dan ook onmiddellijk de paarden aanrukken voor een reis naar dat pas ontdekte heiligdom in Mistich. Bij haar aankomst liet ze de steen wegrollen en ze beval haar knechten enig graafwerk te starten. En op slechts enkele decimeters diepte vonden de gravers de ongeschonden lichamen van de drie meisjes. Ze zaten nog altijd in dezelfde biddende houding. De gravin maakte de lichamen schoon met haar handen en het vocht van haar tranen. Ze kuste de maagden teder, liet ze balsemen en in een kunstig versierde kist leggen. Jarenlang werden die stoffelijke resten toen meegenomen in een processie die jaarlijks op 14 september langs de grenzen van het dorp trok. Later, toen die relikwieën in nog onopgehelderde omstandigheden verdwenen, werden ze in de processie vervangen door drie jonge meisjes die in een herderinnepakje werden gestoken. Nog levende meisjes, wel te verstaan. De steen die enkele dagen de miraculeuze plaats markeerde, werd later gebruikt als eerste steen bij de bouw van de kerk van Mesen. En als je nu een gok wil wagen naar de oorsprong van de naam Mesen, zou een afleiding van `meyssens' (meisjes[22]) nog niet zo gek klinken. Dat verhaal evolueert helemaal naar een happy end, want de drie boswachters trokken zich in diep berouw uit de wereld terug en lieten `kluizenaar' op hun

[22] Ook Grammaye gebruikt deze ethymologie. Het is verrassend dit inde Franse litteratuur terug te vinden. Mesen als afleiding van *meisjes.*

identiteitskaart zetten. De ene verkoos de stilte van de Casselberg, de anderen vonden rust in de bossen van Nipkerke[23]. En de gravin liet uiteraard een abdij bouwen. Ze droeg die op aan Onze-Lieve-Vrouw en liet ze uitsluitend bevolken door dochters van de oude Franse adel. Het mochten er nooit meer dan dertig zijn. Later kreeg die abdij trouwens een andere bestemming. Toen wou keizerin Maria Theresia dat er dochters van onbemiddelde soldaten zouden worden opgevangen. Ze gaf de gebouwen in handen van 'de koninklijke stichting van Mesen'. Snel terug naar de elfde eeuw omdat de spanning je anders misschien te veel dreigt te worden. Graaf Boudewijn gaf de geest (ook in die
tijd was mannen een korter leven beschoren dan vrouwen) en zijn gravin besloot zich in Mesen te vestigen. Ze bleef er tot haar dood, waarna ze werd begraven in de kerk die zij er liet bouwen. Drie jaar nadat de kerk voltooid was, had ze trouwens een origineel geschenk gekregen van Willem, Patriarch van Jeruzalem, een bloedverwant langs vaderszijde. Het ging om niet minder dan een stukje van het Heilig Kruis. Ze liet het in een zilveren kruis vatten, bezet met edelstenen.
Ze droeg het dag en nacht op haar lichaam en toonde het aan niemand. Dat was niet naar de zin van Maria. … Daarmee was de kous nog niet af. Maria droeg de gravin op naar de kerk te gaan die ze had laten bouwen. 'Op het altaar zul je een rode draad vinden. Die zul je volgen over de hele lengte waar hij gespannen is.

De gravin schrok wakker, liet ook haar bedienden wekken en de hele stoet trok naar de kerk waar ze inderdaad de rode draad vonden. Ze wond de draad rond haar hand en volgde hem

[23] Nieppe werd in de oude actes Nipkerke genoemd.

overal, zelfs door stekelige braamstruiken. Achter haar sloeg een knecht paaltjes in de grond, zodat men later het traject makkelijk zou kunnen terugvinden. De gravin en haar dienaren kropen de hele tijd op handen en knieën. En wanneer ze weer bij de kerk kwamen, stelden ze vast dat de Maagd een ommegang van precies een uur had uitgestippeld. En op die wijze ontstond de eeuwenoude processie 'De Grote Keer'.

We willen nog even aanstippen dat hiermee de godvruchtige ijver van de gravin nog lang niet was geblust. Ze wilde nog meer voor de mensen die naar Mesen afzakten om haar Heilig Kruis te

aanbidden. Ondanks haar gezegende leeftijd trok ze nog naar Rome, waar ze door de paus in hoogsteigen persoon werd ontvangen. De kerkvader kwam onder de indruk van haar verhaal en bevestigde prompt de `Grote Keer' door een bulle en een pak aflaten voor degenen die na te hebben gebiecht en gecommuniceerd, ook nog deelnamen aan de ommegang binnen de periode van de novene.

De ezel van Sint Antonius

De ezel

Een ezel buigt voor het heilige sacrament. Antonius van Padua, die tegen de ketterij van de Albigenzen strijdt, verricht deze *heldendaad.*.
Antonius leefde in de tijd dat de ketterij zich wijd had verspreid. Zij loochenden de godheid van Christus, en geloofden bijgevolg niet in de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in de eucharistie. Antonius trad in zijn preken herhaaldelijk tegen hen op: Een leider van de ketters bleef ontkennen. Daarop koos Antonius een wel heel opmerkelijke manier om de man te overtuigen. Hij wilde wedden, dat de ezel van de Albigens wel eerbied aan de hostie zou betuigen waar zijn meester dat niet deed! Om te beginnen kreeg het dier drie dagen geen eten meer. Daarop werd de voerbak tot de rand gevuld. Nu hield Antonius het dier de heilige hostie voor. Het liet zijn voerbak voor wat die was en ging onmiddellijk door de knieën om zijn eerbied te betuigen.

Waarop de ketter zich inderdaad bekeerde.

In latere versies krijgt de ketter een naam: Bonvillo[24]]. Zo ook werd later de plaats waar dit gebeuren zich zou hebben afgespeeld vermeld: Rimini[25], destijds een bekend - of beter: berucht - Albigenzencentrum.

De binding met DE Hemelse HELD

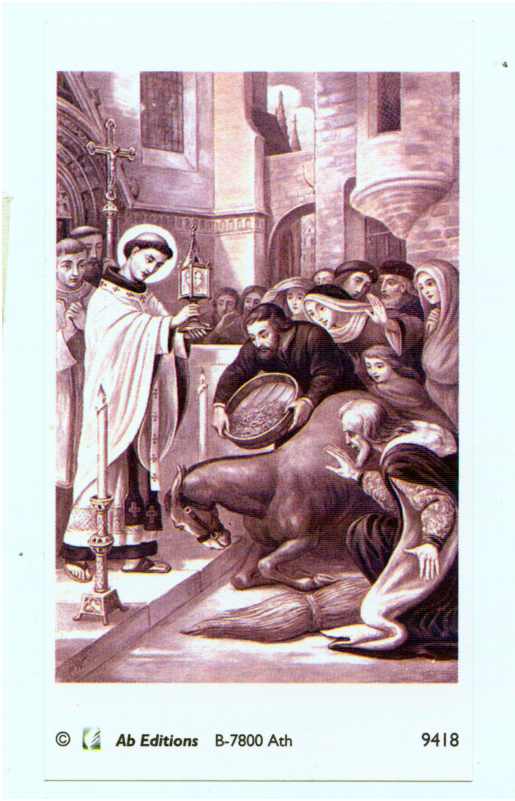

Dat de ezel knielt plukten de schrijvers uit het verhaal van de Hemelse Held. De gelovige is geïnspireerd door de bijbelse verhalen en bouwt en brouwt verder. Bij de kribbe was een os en een ezel. Het Bijbelverhaal van de geboorte van Jezus vermeld die niet. Maar in het eerste Verbond vinden we wel de tekst van de profeet die verklaart de de os en de ezel hun meester erkennen maar de mensen niet.
En nog in het zelfde verhaal[26] komt Bononillo: te Rimini na een denderende preek van Antonius op het marktplein komt 's avonds[27] - gelijk

[24] Dr L.A.M.GOOSSENS *Bidden met Antonius,* Utrecht, uitg. werkgroep K.750, 1984 (2e dr.) p.34.
[25] Bovengenoemd boek zegt dat het in Toulouse gebeurde.
[26] P.Fr.Nicolaus Lohuis o.f.m. in: *Antonius, een verhaal van zijn leven* Roermond-Maeseijck, Romen, 1931, p.120-127.
[27] Johannes 3:1-21.

Nicodemus bij Jezus deed - aan de poort kloppen van het klooster waar Antonius logeert.
De noodzaak aan wonderen kan vaak geforceerd over komen.

DUIVELBEZWERING
VAN DEN
H. ANTONIUS VAN PADUA
ECCE
CRUCEM DOMINI
FUGITE PARTES
ADVERSÆ VICIT LEO
DE TRIBU JUDA
RADIX DAVID
ALLELUIA ! ALLELUIA !
100 DAGEN AFLAAT, EENS DAAGS.
(Leo XIII 21 Mei 1892)
V. H. Antonius, die de duivelen verjaagt, bid voor ons.
R. Opdat wij waardig worden de beloften van Jesus-Christus.
Laat uwe Kerk, o God, door het dankbaar en vertrouwvol aandenken van uwen heiligen Belijder Antonius verblijd worden, opdat zij met geestelijke hulpmiddelen altijd voorzien zij, en tot het genot der eeuwige vreugden verdiene te geraken. Door Christus onzen Heer. Amen.
H. Antonius verlos ons van de strikken des duivels.
Druk. H. Antonius, Nazarethstraat, 5, Ath.

Uit God

Antonius krijgt de macht om duivels uit te drijven. Dat is het sterkst gebruikt door de Heilige Benedictus die de woorden van Jezus gebruikt: ***V**ade **r**etro **S**atana*[28]. (dicens vade retro me Satana quoniam non sapis quae Dei sunt sed quae sunt hominum)
De afkorting is al meerdere keren uitdrukkelijk uitgelegd in onze publicaties[29].
De formulering is eens temeer een verwijzing naar de kern van de heiligheid nl. de kracht van JHWH's belofte en het *in Jezus zijn van de Heilige*.

Leo de tribu Juda, de *Leeuw van Juda*

Toen zei een van de oudsten tegen mij: 'Wees niet verdrietig. Want de leeuw uit de stam Juda, de telg van David, heeft de

[28] Matteüs 16: 23: "Maar Jezus keerde hem de rug toe met de woorden: 'Ga terug, achter mij, Satan! Je zou me nog van de goede weg afbrengen. Je denkt niet aan wat God wil, maar alleen aan wat de mensen willen.'
[29] Op de blog 11-10-2010 en op het document *Oma's schoondoos* te laden vanop onze website (lespakket).

overwinning behaald, en daarom mag hij de boekrol met de zeven zegels openen.
Het *Christendom* nam van het jodendom *de leeuw van Juda* over, symbool van de koninklijke macht van de stam Juda; deze werd nu op Christus overgebracht: Christus' koninklijke macht en tronend boven de zeven hemelen[30].
De middeleeuwer geloofde dat de leeuw sliep met open ogen; vandaar dat hij symbool kon worden voor waakzaamheid; hij werd afgebeeld bij paleis- en kerkpoorten; vaak op tronen van hoogwaardigheids-beklederes; op vaandels en schilden (vgl. alle leeuw-symbolen in de westers heraldiek).

Schild van Jerusalem
De leeuw behoorde ook tot de vier gevleugelde oerdieren die de wacht hielden aan de vier hoekpunten van de wereld: hij was het dier van het zuiden.
Deze dieren gingen later als symbolen over naar de vier evangelisten; aan Markus werd de gevleugelde leeuw toegekend, omdat hij de meeste nadruk zou leggen op Christus' koningschap; volgens anderen echter, omdat in Markus' evangelie Christus aan het begin van zijn openbaar leven in de woestijn tussen de wilde dieren doorbrengt.

[30] In andere teksten wordt de leeuw in verband gebracht met de duivel: De duivel gaat rond als leeuw, zoekend wie hij kan verslinden" (uit één van Petrus' brieven, 1 Petrus 5: 8)

De wortel: David – Radix David

We probeerden reeds aan te geven dat met de leeuw uit Juda Jezus wordt bedoeld. Inderdaad Jakob had twaalf zonen, van wie Juda werd verkozen[31] .
In Hebreeën 7:14 staat: *Het is immers bij iedereen bekend dat onze Heer is voortgekomen uit Juda*.
Ook het vervolg is bekend.
De Messias is de *Leeuw uit Juda* waarover Jakob gesproken heeft in Genesis 49:8-12 en die ook voortkomen uit de *tronk van Isaï: Maar uit de stronk van Isaï schiet een telg op, een scheut van zijn wortels komt tot bloei. De geest van de HEER zal op hem rusten*[32]. – en verderop *Op die dag zal de telg van Isaï als een vaandel voor alle volken staan. Dan zullen de volken hem zoeken en zijn woonplaats zal schitterend zijn*. Het begrip wortel wil hier zeggen de wortelscheut, de nakomeling.
Van de acht zonen die Isaï kreeg, koos God de jongste, genaamd David. Christus stamt af van en wordt *zoon van David* genoemd[33]. In Psalmen 132:11 staat het ondubbelzinnig.
Matteüs begint niet voor niets met: *Afstamming van Jezus Christus, zoon van David, zoon van Abraham.*
Die *boom van Isai* of beter bekend *de boom van Jesse* is de illustratieve weg waarmee het idee wortel van David in de kunst vaak wordt geïllustreerd.

[31] Psalmen 78: 67-68; 1 Kronieken 5:2 waarbij de term 'Vorst' tevens kan verwijzen naar de Messias, zie Daniël 9: 26; Genesis 49:10.
[32] Jesaja 11: 1-2; 10.
[33] 2 Samuel 7: 12-13; 1 Kronieken 17: 11,14; Psalmen 89: 35-37; Jeremia 23: 5-6.

De verbeelding op hol

We kunnen niet loochenen dat de volkse verbeelding de grenzen van de nuchterheid overschrijdt.

De Heilige smid

Als Sint-Elooi de patroonheilige van de smeden wil zijn dan moet hij een mirakel-smid worden. Hij hakt een poot van een weerspannig paard af om gemakkelijker te kunnen werken. Wanneer hij klaar is dan zet hij de poot er doodgewoon terug aan, zonder dat er een druppel bloed werd vergoten
Deze gave werd hem volgens een andere legende gegeven door zijn knecht, die niemand minder was dan Jezus zelf.

Sint Elooi (l Dec.): De H. Eligius werd in 588 in het Westen van Frankrijk geboren en toonde reeds als knaap grote vaardigheid in de tekenen- en goudbewerkerskunst. De koningen Clotarius en Dagobert lieten hem kunstvoorwerpen voor zich vervaardigen, o.a. een gouden zetel. Naderhand stichtte hij een klooster en werd bisschop van Noyon.

De lelijke smidsvrouw

Eligius wandelde langs de wegen en gebruikte daarbij een stok. Maar toen hij een greppel over moest, brak deze bijna door. Eligius zocht naar een smederij waar men er een ijzeren band omheen kon leggen, zodat hij de stok weer gebruiken kon. Toen hij een smid gevonden had en hem vroeg het karweitje voor hem op te knappen, kreeg hij een nors antwoord. Voor zulk prutswerk had de smid geen tijd. Eligius verliet de smidse en trof buiten een stokoude vrouw die hem vertelde dat de smid altijd al een verwaande en hovaardige man was geweest, maar dat het zou helpen als ze hem zou aanspreken met de titel Baas boven baas.
Eligius volgde de raad op, de smid deed het karwei en Eligius dankte hem. Maar alvorens weg te gaan, riep Eligius de oude vrouw naar binnen, greep haar rond de middel, hield haar even boven het laaiende smidsvuur en zette haar als jonge maagd weer op de grond. Eligius ging met haar naar buiten en ieder ging zijn eigen weg. Nu had de smid een vrouw, die zó lelijk was dat hij haar aan niemand durfde laten zien. Na het vertrek van Eligius haalde hij haar uit het huis waar hij haar opgesloten hield en deed met haar wat hij de heilige met de oude vrouw had zien doen. Maar haar kleren vatte vlam, zij jammerde verschrikkelijk en tenslotte was zij aan een kant al helemaal verkoold. De smid wist in zijn wanhoop niets anders te doen dan haar over het

aambeeld te leggen om er met zijn hamer nog enig model in te slaan, maar daarmee maakte hij alles nog erger dan het al was. Toen vloog hij naar buiten om de vreemdeling te zoeken die hij had willen na-apen en zag in de verte nog juist zijn hoofd boven het gewas. Eligius ging op zijn verzoek met hem terug, maar toen hij de smidsvrouw zag schudde hij het hoofd en zei dat het ook voor hèm onmogelijk was dáár nog iets goed van te maken, Later is aan dit verhaal nog toegevoegd dat Eligius in een luide lach schoot en de smid de raad gaf uit zijn vrouw maar een aap te smeden.(Bron: St. Eloy door Albert Kuyle, uitgegeven in 1955 bij uitgeverij De Lanteern)

Doorlichting

Stefanus

Stefanus werd gestenigd. Als diaken was hij actief in de sociale voorzieningen binnen de kerk. Hij zal ook boven het maaiveld uitgestoken hebben en daardoor teveel voor de voeten hebben gelopen van die het anders wilden.
Wanneer we de neerslag van zijn verhaal ontleden en enkel vanuit de sensatie doornemen dan wordt zijn martelaarschap als hefboom gebruikt om de hemel te bestormen.

Handelingen 7

Zo wordt het verteld in de Schrift[34].
54 Toen ze dit hoorden, ontstaken ze in woede en begonnen te knarsetanden. 55 Maar vervuld van de heilige Geest sloeg Stefanus zijn blik op naar de hemel en zag de luister van God, en Jezus, die aan Gods rechterhand stond, 56 en hij zei: 'Ik zie de hemel geopend en de Mensenzoon, die aan Gods rechterhand

[34] Hand 6.

staat.’ 57 Maar ze schreeuwden en tierden, hielden hun handen voor hun oren en stormden met zijn allen op hem af. 58 Ze dreven hem de stad uit om hem te stenigen. De getuigen gaven hun mantel in bewaring bij een jongeman die Saulus heette. 59 Terwijl Stefanus gestenigd werd, riep hij uit: ‘Heer Jezus, ontvang mijn geest.’ 60 Hij viel op zijn knieën en riep luidkeels: ‘Heer, reken hun deze zonde niet aan!’ En na deze woorden stierf hij.

Voor het goede begrip twee details:
De schilderkunst heeft het verhaal zo gelezen. Stefanus is met Jahwe, God, verbonden. Hij kent het hele verhaal van Mozes en Abraham. De schilder suggereert, zoals ook de kerkelijke iconografie, dat Stefanus de drieëenheid ziet.

Perceptie van het volk

De volksdevotie koppelde er nog een ander verhaal aan vast. Onmiddellijk na kerstmis viert de kerk de Heilige Stefanus. In de kerk van Onze Lieve vrouw is er al sinds lang het altaar van de Trinitariërs[35]. Als Stefanus de drie-eenheid zag op het moment van zijn steniging en we kunnen hem iets vragen, waarom zouden we er dan geen drie vragen van maken. Zo is wellicht het gebruik van de de drie-vragen-mis op het Sint Stefanusfeest ontstaan.
Dit schoolvoorbeeld toont ons dat de inkleding van onze heligenverering al is ze besmet met een bepaalde magische touch toch ook weer ergens weet heeft van het feit dat heiligheid naar *gave uit God* verwijst.

Doorverwijzen

Nemen we echter het verhaal van de Heilige Stefanus onbevangen door dan hebben we maar enkele lijnen. Maar er staat weer zoveel in dat het ons moet doen nadenken. De getuige van de marteldood was Paulus en hij is het die pertinent zegt in 2 Korinthiërs 12: 8 *Ik heb de Heer driemaal gesmeekt mij van hem (die zwakheid) te bevrijden, 9 maar hij zei: 'Je hebt niet meer dan mijn genade nodig, want kracht wordt zichtbaar in zwakheid.' Dus laat ik mij veel liever voorstaan op mijn zwakheid, zodat* ***de kracht van Christus in mij*** *zichtbaar wordt.* We merken hierin dat heiligen een beetje antihelden zijn waar in Gods kracht of Christus **HEIL**AND is.

[35] Zie kwartaalschrift 2012/2 *Confreriën in de Onze Lieve vrouwekerk.*

Besluit:

We kunnen de heiligencultuur uit het verleden zowel op narratief als op figuratief vlak op de korrel nemen. We zijn er ons van bewust dat heel wat iconografisch materiaal boodschappen bevat die in hun vormgeving beladen zijn, maar één boodschap kan de gelovige niet loochenen. De Heer van hemel en aarde is én in Zijn dienaars en zeker ook Zelf een Wonderdoener.

De heldendaad is Gods geduld met de mens en Zijn mildheid met al ons menselijk gesukkel. En van sommige van die mensen heeft Hij *Heilige Helden* gemaakt.

Inhoudsopgave

HEILIGE HELDEN.....1

HEILIGE.....1
Definitie.....1
Godvruchtig, godgewijd leven; vroom.....3
Heilig en heilig is twee.....4
Heiligverklaring.....4
Zaligverklaring.....7
Heilig.....7
Sola fide.....7
Heiligenbeelden.....8
Martelaren.....8
Voorlopig besluit.....9
HELD.....10
Het mechanisme.....11
Uitmuntend.....12
HEILIGE HELDEN.....13
Enkele voorbeelden ter illustratie.....13
Sterke voorbeelden.....13
Een heidense cultus.....13
Gechristianiseerd.....14
Uit Heilige huisjes, Paul Koeck, blz. 88-92.....14
De ezel van Sint Antonius.....21
De ezel.....21
De binding met DE Hemelse HELD.....22
Uit God.....23
Leo de tribu Juda, de *Leeuw van Juda*.....23
De wortel: David – Radix David.....25
De verbeelding op hol.....26
De Heilige smid.....26

De lelijke smidsvrouw.....27
Doorlichting.....28
Stefanus.....28
Handelingen 7.....28
Perceptie van het volk.....30
Doorverwijzen.....30
Besluit:.....31